

„...minden színnek értelme és joga van ott lenni...”

Tűnődések Hodossy Gyula esszéregényéről

Nem tudom, lehetek-e őszinte már a kezdet kezdetén, de Hodossy Gyula esszéregényét egyszerre olvasom a kudarcra ítélet és a folytonos újrakezdés számvetéseként. Amikor is mindkettő – az egyik kőkeményen, a másik némiképp a remény illúziójaként – a külső szemlélő, nevezetesen a (meglehet) maga még különben a szépség szépségével megvert olvasó (aki én lennék) ugyanazt tolja arcomba: nincs megérkezés, csak folytonos újratervezés egyazon cél felé. Ennek mélységét az olykor metaforává növekvő, nem is végleges számvetésnek szánt mondatok fölötti tűnődés juttatja eszünkbe. *„Úgy vélem, az ember egyszerre több irányban is képes építkezni. Nem föltétlenül az egyneműség, az egy tömbből faragottság demonstrálása a leghitelesebb”* – mondja példának okáért akkor, amikor (egy interjúban) arról tűnődik, munkássága a keresztény irodalomhoz tartozik-e? Amit nem tagad, de a főnti mondatokkal tágít a körön, s bár az adott kontextusban a legjobb megközelítéssel él, bennünk mégis fölmerül állításának még tágasabb értelmezése. Nevezetesen – annak összevetése a világ állapotával, a társadalmak különböző okok miatti széthullásával, gyöngülésével, a nemzetek gyanakvó egymásra tekintésével, s hát elsősorban saját magyarságunk megélésével s egymás közötti megítélésével. Amikor markáns (és mindannyiunk sorsára hatni képes és akaró) csoportok tagadják egyre hevesebben Hodossy állítását: „nem föltétlenül”. Dehogynem, heveskednek, egy szilárd tömböt kell alkotnunk, mondják, s hát hol helyezel el egy ilyen (köz)hangulatban, de korántsem egyetemes közösségben létrejövő, a konszenzust nem konszenzuálisan kereső szépirodalmi és közösségteremtő munkásságot...?

Majd kiderül, mondanám az olvasó megnyugtatóra, de nem állítom, hogy a könyv végére ez derülne ki. Amelyre hát kanyarodjunk vissza, elvégre ez lenne eme olvasónaplóm feladata: Hodossy Gyula munkájának (*Minden addig, hatvanig, Vámbéry Polgári Társulás, 2021*) szétszalazása és összefésülése. Kezdjük azzal, hogy az imént megelőlegeztem egy műfaji megnevezést, amely (meglehet) pontatlan kissé. Szigorú mércével mérve a munka nem igazán esszéregény, hanem annak oly nagyon gondos megalapozása, ami már nem igazán szorul fölépítményre.

Valahogy úgy képelem – képzeljék – el ezen vélekedésem kiterjesztését, mint amikor – mondjuk, egy újabb távolba vesző országút, vagy egy betonnal elfüggönyözött lakópark alapjainak ásása közben – élénk tárul valami föld és múlt mélyébe merült építmény alapkö-rajzolata; a régészek mohón vetődnek rá, tisztítják, feltárják, s az összefüggő falak mintája alapján rekonstruálják s láttatják velünk a közöttük egykor élt emberek viszonyrendszerét egymással, a természettel, a praktikus és ennek ellentmondó gondolkodással, a hasznossal és a hiábavalósággal – s mindez számunkra az emberi civilizáció összefüggő „világhálójának” egy sokatmondó darabkája. Annak, aki hajlandó abban ezt keresni; s a részekben, részecskében képes meglátni a teljességet, az idő teljességét és kíméletlen gyorsulását, közelítő tágulását.

Hodossy története egy ehhez hasonló alapkiadás. Ön- és közösségi történet felrakása: dokumentumok egymáshoz illesztése, keletkezési sorrendjükben, saját szerepének megsejtésétől, írástudásának körvonalazódásától az alkotói pálya kezdeteinek sikerein és kudarcain át a közösségépítés különböző fázisainak kialakulásáig – amikor is, a jelenbe érve, a *Szlovákiai Magyar Írók Társasága* elnökeként végzi el és bocsátja szemünk elé nem lezárt összegzését. (Nem lezárt, erre utal a cím: hatvanig.) Ami, miként első mondataimban írtam, valójában lezárhatatlan. Egy magyar író sors története, aki – köszönhetően a történelem játszadózásainak – gyökereiben, identitása megérzésében, történelmének kutatásában mintha (engedtessek meg itt egy csipetnyi ironia) Kölcsey állítását vonná kétségbe: nem, nem „bűnhődte már e nép” sem ezt, sem azt. Hadd citáljak ide egy sokak előtt ismert Hodossy-művet, a fentiek kibontása okán: az *Utazás nagyapám körül* című verset.

*1874-ben szül. a királyi Magyarországon,
1920-ban házasságot köt a Csehszlovák Köztársaságban.
1942-ben jól menő szabósága van a Horthy-Magyarországon.
1946-ban vezme domček na chrbát. +
Útközben megőrül.
1968-ban meghal szülőhelyén.
A történelem saját halottjának tekinti.
+ hátára veszi házát*

Szeretjük azt hinni, hogy mindez csak erősíti az identitást, a helytállást, a „teher alatt nő a pálma” alkotói szillogizmusát, de hát ez a történet folytonos és folyamatos; a mű keletkezésének útja egy hídhöz hasonlítható; az egyik pillér a tudat s az ösztön mélyállapotának keveredéséből, a lélek érzésvilágából emelkedik ki, s a másik a forma tudatos komponálásának bölcs számvetése. Ezen kel át a mű, azt

gondolnád, minden konstelláció kedvező már számára, de hát olvassuk a vershez a szerző hozzáadását: „A Csallóköz szerkesztőségében közölték velem, hogy két évre eltiltottak a publikálástól. Nem kellett volna nagyapámnak 68-ban meghalnia, akkor talán eltekintettek volna a letiltástól.” Pedig hát a vers meg sem említi a kommunizmust, mint a sorsrontó történelem permanenciáját. (lásd illusztrációként: egy szomorú smiley). No persze, a történet természetesen nem elviccelhető, noha ez is terhelhető nagyon erős szimbólumokkal. Szinte másból sem állt a huszadik század; zászlók, falragaszok, kitűzők, gyilkos ideológiák embert harácsoló dagályos gőgjéből, ami – mint észrevétlen kór lassan ölő vírusa – belemosódik a látszólag nyugodtabb, békésebb évtizedek krónikáiba.

Látszólag, írom, és „békésebb” idők. Fél évtized, de a készülődés, a tanulás szűk évtizedét leszámítva (ami persze elengedhetetlen az útkeresés időszakából) négy évtized krónikáját kísérhetjük figyelemmel, s itt belép e sorok írójának szubjektív emlékezete is, hiszen – főként a nyolcvanas-kilencvenes években gyakoribban – a gondolatok megszületésétől kezdve figyelhettem-hallgathattam-olvashattam egy-egy kezdemény kiépülését, megerősödését, vagy épp elhalványulását. Most be kell vallanom: talán, mert magam is hasonló cipőkben járva (klubmozgalom, irodalmi kör, amatőr színjátszás, folyóirat-alapítások körüli serte-perte) erősebben tartottam számon a pár száz kilométerrel és egy országhatárral odébb, de mégis közös nyelven s egyazon közösség érdekeiért folytatott küzdelem sikereit, mintsem megtorpanásait, kudarcait. Sőt, e kötetből kell konstatálnom, hogy az, amit akkor könnyebbnek véltem, milyen kitartó munkát, energiát, szellemi pörlekedést igényelt.

S bár bölcsebben, illendőbben bánnék a szavakkal, s nem mondanám, írnam – mint főntebb tettem – minderre azt, hogy a hiábavalóság himnusza. Semmiképp sem az, természetesen, jóval inkább példázata annak, hogy a cselekvő ember számára ez adatik, s mindenkor ez lesz feladata: a cselekvés. A tett. Amit s ahogyan lehet. Hodossy is ezt képviselte – részt vett, sürgette, szorgalmazta, hírét vitte, jobba alakította, szervezte, építette, megóvta. És nem „nagy” dolgokat, „csupán” vigyázta a kultúra közösségépítő erejét, a mindenkori „anyanyelvháza” fórumait, lehetőségeit. Ami nem mindig könnyű – és nem azért, mert a semmiből kell létrehozni. Úgy is mondhatjuk: az a könnyebb. De valamiről kimondani, hogy csak látszólag működik, csak csekélynek nevezhető a sekélyes mederben csordogáló haszna, nos, az ellenérzést szül. „A klubok munkáját értékelő írásaimmal a remélt egészséges vita helyett viszályt szító ellenségeket szereztem”, írja, pedig azt mondtam ki: „valóban kialakultak a mozgalom feltételei, csakhogy nem élünk kellőképpen a lehetőségekkel”. S hogy miért pöröl? Kiáltványba illően írja le, 1982-ben, a közösségteremtés lényegét: „Egy-egy művelődési klub – szabad idegvégződés (kell legyen). Sok művelődési klub – ideghálózat (kell, hogy legyen). A művelődési klub – magunkra döböntő, sugárzó csomópont legyen! A művelődési klub tűzhely legyen!”

Alapvetése ez egy a magyar kultúra értékeit hordozó, növelő, az identitás erősödését szolgáló közösségi tevékenységnek. Egy olyan alapvetés, amely ma sem tanulságok nélküli; ma is érvényes üzenet. Amennyiben nyelvében él a nemzet, akkor a kultúra hordozza, közvetíti, adja át ezt a nyelvet, ezért a kultúra kell, hogy szolgálja a közösségi tevékenységeket és semmiképp sem hanyagolhatja, rangsorolhatja hátrébb, ilyen vagy olyan célzatú, ám mindenképp mulandó közéleti kampányok mögé. Márpedig, akár, ha visszapillantok, akár, ha manapság forogtom körbe a fejem, böngészem a különböző klubmeghívókat, azok többsége – s a múltbéli cselekvések többsége – az utóbbi felé tendált. A kultúrharcolók pezsegtek-pezsegnek, mint a robbanó cukorkák, a buborékos rágólufik, miközben a kultúra közben született-születő értékei alig kapnak figyelmet. Nos, ennyi a magam dohogása, szomorúság megjegyzése Hodossy kötete kapcsán, s ebben az is megerősít: mennyi értéket, értékközösséget teremtett, hozott létre, segített világra ő az eltelt három-négy évtized alatt, mennyi lehetőséget s erőt adott nemzedékének. Is. Elég, a könyvet lapozgatva, földidézni magunkban az Iródia megjelenését. A kör, a füzetek, az antológia – szárnyra bocsátott, összefogott egy olyan nemzedéket, amely azóta is jelentős arculatát hordozza a kortárs szlovákiai magyar irodalomnak. Az Iródia persze nem emiatt vált, válik meghatározó elemévé irodalomtörténetünknek – hangneme, progresszív lendülete markánsan folytatta az *Egyszemű éjszaka* alapelvét, ami: „...minden idejétmúltnak és avittasnak az elvetési szándéka” (Vilcsék Béla). A sort tulajdonképpen logikusan folytatta a Tsúszó-projekt, az a mindmáig élő s azóta is utánozhatatlan akvizitum, mely körberajzolta egy nemzedék életérzését – a rekvizitummal rendelkeztek bár, kellék, eszköz, stb, ám maga a „szerzemény” kézzel-foghatatlan; lenne mintha már a peregrináció korában is eltűnő, elfakuló jelentés. Ízig-vérig remek történet, s hát annak első antológiáját is Hodossy szerkeszté; bár addigra már a cserkészmozgalom megújulása körül bábáskodik.

És tenni kell... Kiadót alapít, alapítványt hoz létre, kávéházi fedelet – Café Vámbéry – biztosít, lazább, kötetlenebb találkozási pontot kínálva íróknak és olvasóknak, s bizony, „Nagy szó az ilyesmi mostanság, a szellem, a gondolkodás tömeges elsvatagosodása, uniformizálódása idején, hiszen az írói szóból is jószerevel csak a kommerszre akad vevő” (Bodnár Gyula). És már 1998-ban járunk – és még csak 1998-ban járunk. A tulajdonképpeni izgalmak – kiváltképp a történések láncolatát csak felszínesen ismerő olvasó számára – valahol itt kezdődnek. Amikor is egyre több a „beérkezett” – de továbbra is aktív szervező-mindenesként dolgozó – felelős tisztségeket betöltő író-költő egyre több visszanező, visszatekintő interjú ad. Ezekben bontakoznak ki a negyedszázaddal korábbi események, pontosabban ekkor válik kerekké sok elhallgattatás, be- és kitiltás, a hatalom ilyen-olyan – Hodossyt célzó – egzeciroztatása. Aki majd minderről 2008-ban ad számot – s itt válik fontossá az általam „esszéregényként” aposztrofált műfaji megnevezése könyvének. Mert egy nagy, kerek, összefüggő „curriculum vitae” fonódik

össze lapjain, tények, következtetések, közösségi ars poeticák, úgy, hogy az egyes – évszámmal jelölt – blokkokon belül nem jelennek meg forrás-megnevezések, hivatkozások, lábjegyzetek, így az említett interjúk megjelenésének dátumai, körülményei sem. S ez nem kelt hiányérzetet az olvasóban, hiszen mindössze annyit kell tennie, hogy elfogadja – ráhangolódjon – a szerkesztő (*Zalán Tibor* roppant elegáns, meggyőző munkája) szándékára: ez a könyv nem dokumentumgyűjtemény, nem hat évtized „jelenléti íve”, hanem egy közösségi ember sikereinek és kudarcainak, menny- és pokoljárásainak átfogó, lélektani megközeletése. Megismerhetjük lapjairól a szlovákiai magyar művelődéstörténet utóbbi négy-öt évtizedének történéseit, és átgondolhatjuk: mindez mennyit emésztett fel egy ember életéből. Aki – mert nem tehetett mást – tette azt, amit dolgának érzett: mindig többet, mindig újat, mindig valami izgalmasat létrehozni azért, hogy a magyar nyelv, a magyar identitás megőrződjék és megerősödjék.

Nem tudom nem szóba hozni, hogy számomra ez a kötet amiatt is izgalmas, amiről nem esik benne szó, legföljebb áthallások hatnak némi gondolatébresztésként. Hiszen különös, ha – sajnos – nem is különleges az, ahogyan lapjain megjelenik a szocialista internacionalizmus szelleme; '68 említése zordabb szigort vált ki, mint bármi korábbi esemény; s majd később hogyan ismétlődik meg az Iródia esetében ugyanaz, ami az Egyszemű éjszaka nemzedékével. Szalatnai Rezső első könyve (1932) beköszöntőjében még így írt: *„Minden ember természetes érték, építő erő – ha azzá teszük. Nem ismerek tisztább és hősiesebb munkát, mint amely új individuumot nevel. Azt, aki megnemesült az új Rend eszméitől s akit nem nélkülözhet az új világ, akármilyen őrült a tolongás ma az eszme-kapuk meg a párt-kapuk táján.”* Majd ugyanő, közel négy évtizeddel később, e szavakkal ront rá az Egyszemű éjszaka nemzedékére: *„A szlovákiai magyar valóság elejtése, ez a tudatos kivonulás a szülőföldi tájból, ez az elvont szenvedés, melynek nincs reális környezete, csak lélektani s orvosi árnyalata: nemcsak kisebbségi út-tévesztés, hanem elfordulás az általános magyar életrendszerrel s az egész mai kelet-európai létformától.”* Ha nem tudnánk, hogy Szalatnai kirohanása lényegében ellehetetlenítette az Egyszemű éjszaka terjesztését, s így egy nemzedék nyelv- és líraújító alkotói pályájának fölívelését, akkor csak annyit mondanánk, mosolyogva: no lám, Szalatnai még akkor sem olvasta el, vagy már elfeledte, Illyés 1932-ben a Nyugatban megjelent korholó szavait munkájáról. Idézzük fel: *„...barátilag figyelmeztessen, vigyázzunk a szavakra barátom; ne hangunkkal ragadtassuk el magunkat, attól legföljebb berekedünk, hanem új igazságainkkal s ha lehet, egy-két alkotással.”* Ezt szolgálta az általa megtámadott nemzedék, s ezt majdan az Iródia, mely – lényegében – ugyanilyen indíttatású hatalmi korholást és tiltást kapott. Nincs új a nap alatt, mondom hát szomorkásan, mégis-mégis visszautalva írásom első mondataira, első bekezdésére, arról is szólva, ami a kötetből még szintén kimaradt: épp a kötet szerkesztése, összeállítása közben (gondolom) a pártosodás (ismét) megtámadta a szlovákiai magyar írók közösségét, kilépések, viták, öszszetűzések tarkították az újabb megújulási kísérleteket, lehetőségeket. S eközben

ilyen mondatok születtek a vitatkozók (Hodossyt támadók) nyílt leveleiben: „*Igen, legyenek székértáborok, és legyenek képesek vitába szállni egymással, legyen lehetőségük erre. Egy olyan irodalmi életben hiszek, amelyben a különböző irodalomfelfogások nem használják ki a politikát más irodalomfelfogások elnyomására, hiteltelenítésére.*” Én viszont azt mondanám: jó lenne, ha a székértáborok fölhagynának káros örökségükkel, és hagynák a vitát a művekre s az olvasókra. Hogyan is mondta Illyés Szalatnainak? „...arra figyelmeztetek újból, hogy mi, a magyar nyelv szerelmesei, ne használjunk olyan kifejezéseket, mint rosszul kilőtt állásfoglalás, kiélésnek írógépbe való diktálása, amiknek semmi értelmük.”

Azt gondolom, Hodossy Gyula számvetésének – amit, mint írtam, a szlovákiai kortárs magyar irodalom legutóbbi korszakáról szóló nagyesszének is fölfoghatunk – lesz szerzői folytatása. És mindenképp lesz visszhangja, hiszen amit elbeszél, a mi történetünk is. Különösképp igaz ez Hodossy kötetzáró mondata – verssora – fölött tűnődvén: „*Amikor a holnapot tervezzük, minduntalan a múltba révedünk.*”

Oda bizony. S ha meghalljuk az ott elrejtett tanácsokat, talán bölcsebbé válhatunk. S talán képesek vagyunk megszakítani, a Hodossy-példázat nyomán is, azt a gyarló gyakorlatot, hogy mi biz – eb ura fakó – képesek vagyunk akárhányszor ugyanabba a folyóba lépni.

(Hodossy Gyula: Minden addig, hatvanig. Vámbéry Polgári Társulás, 2021)